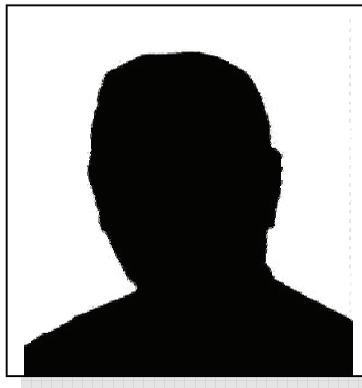

Emil Wedam – poročnik nemškega Abwehrea, tajni sodelavec ljubljanskega vojaškega obveščevalnega centra, slovenski supervohun

Takoj moram povedati, da zgodba o poročniku nemške vojaške obveščevalne službe, Emilu Wedamu, slovenskem vojaškem supervohunu, doslej ni bila preverjena niti javno znana. Zdaj je tudi to storjeno! V seznamu 1546 žrtev protinacističnega terorja na Koroškem je sicer omenjen Emil Wedam,⁵⁸ ni pa omenjena njegova sodelavka Tomauševa, kakor nam jo je, brez imena, predstavil Milorad Janković v svoji knjigi o špijonaži v Kraljevini Jugoslaviji,⁵⁹ niti Maria Tomasch (Tomaš), kakor je dejansko bilo ime Wedamovi sodelavki. To sem nedavno ugotovil iz sodnega spisa nacističnega »ljudskega« sodišča v Berlinu z dne 14. 5. 1943 in drugih dokumentov.⁶⁰ Zgodba je res fascinantna! Zato je bom predstavil dvakrat, najprej po Jankovičevi knjigi in udbovskih dokumentih, nato pa tudi po nacističnem sodnem spisu.

Njegove slike nisem našel!

Abwehrstelle Celovec – avstrijsko-slovenska sestava

Abst v Celovcu je vodil rez. stotnik Abwehrea Andreas Zitzelsberger, sicer višji carinik. Pred aprilsko vojno 1941 je imel center le manjše število uslužbencev. Namestnik je bil rez. poročnik Hans Meir iz Innsbrucka, tudi carinski uslužbenec. Tajnica je bila Erna Schwab iz Savinjske doline. Marija Posedel je bila šifrantka in telegrafistka, voznik Leo Kilger,

⁵⁸ www.kaernoel.at

⁵⁹ Milorad, Janković, Rat špijuna u kraljevini Jugoslaviji, Zagreb, 1982, ki je podatke črpal iz podrobne rekonstrukcije delovanja nemške (nacistične) obveščevalne službe, ki so jo opravili v Udbi Jugoslavije, tudi v AS 1931 Rsnz

⁶⁰ Urteil des Volksgerichtshofes in Berlin vom 14. Mai 1943, št. 6913 (prejel avgusta 2010)

fotograf Kauer in prevajalec za srbohrvaški in slovenski jezik rez. poročnik Abwehra Emil Wedam, sicer koroški Slovenec.

Stotniku Zitzelsbergerju je Wedama priporočil dr. Karl Schtracher, prejšnji šef celovškega »Landesarchiwbeamta«, kot »zelo sigurnega in inteligentnega sodelavca« in »velikega Nemca«, kar pa dejansko ni bilo točno, saj je Wedam z dna duše sovražil naciste in je želel samo pomagati Sloveniji in Jugoslaviji. Tudi njegova pomočnica Tomaševa, šivilja po poklicu in lastnica antikvariata v Celovcu, je bila zavedna Slovenka.

Ko so Nemci napadli Jugoslavijo oz. ko je 49. nemški planinski korpus 11. aprila 1941 vkorakal v Celje, je stotnik Zitzelsberger takoj prišel v Celje in svoj Wehrmachtarchive preimenoval v »Meldekopf Ce-zar« (»Mreža Cezar«). Prišel je tudi poročnik Wedam, le Tomaševa je ostala v Celovcu, tedaj že pod občasno kontrolo Gestapa.

Center vojaške obveščevalne službe VKJ v Ljubljani

Ko so zamenjali vodjo prikritega centra vojaške obveščevalne službe VKJ v Ljubljani, je major Drago Slekovec, vodja podobnega centra na Sušaku, nadaljeval uspešno delo, ki sta ga zastavila polkovnik Viktor Andrejka in delno podpolkovnik Plhak.

Major Slekovec je imel že prej na zvezi avstro-ogrskega častnika Ferjančiča, prek katerega je vzpostavil kontakt z njegovim sorodnikom Schtreiterjem iz Beljaka, podpolkovnikom avstrijske vojske v pokoju, ki je sicer živel v Kranjski Gori, a je pogosto potoval v Avstrijo.

Ker so nemški protiobveščevalci spremljali vsak gib slovenskih vojaških obveščevalcev, so tako tudi opazili, da »Kranjc« oz. stotnik Berto Ilovar, poznejši šef četniške obveščevalne službe, na Jesenicah pogosto obiskuje policijskega inšpektorja Petra Bizjaka, ki je imel svojo obveščevalno skupino pod okriljem ministrstva za notranje zadeve. To je namreč odkril Johan Kovač, nemški vohun »Vač«, ki je bil v St. Leonhartu povezan s Ferhalerjem, vodjo krajevne organizacije Nsdap.

Ker se je izdajal za Slovenca in domoljuba, se je »Vač« uspel vriniti v Bizjakovo skupino. Postal je celo kurir za zveze v Avstriji in je tako vsa sporočila predajal že omenjenemu Ferhalerju. Zvedel je tudi za zvezo med Ferjančičem in Schtreiterjem. Nemci so v Bizjakovo skupino vrinili še novega dvojnika s psevdonomom 'Janko', ki je kasneje vzpostavil zvezo s Sfiligojem oz. Antejem Anićem, policijskim komisarjem v Mariboru, kas-

nejšim vodjem slovite britanske vohunske organizacije Bbz v Ljubljani, v kateri je kot nemški dvojnik deloval tudi Vladimir Vauhnik.

Ker se je obveščevalni dvoboj Ljubljana–Celovec širil, je major Slekovec za načelnika jeseniškega podcentra postavil svojega pomočnika Simončiča, o katerem bomo še govorili.

Velikanski uspeh – direktni obveščevalni vdor v Abst Celovec

Majorju oz. podpolkovniku Slekovcu je v začetku 1940 uspel direktni obveščevalni vdor v Abwehrstelle (Abst) Celovec, kar je bil največji obveščevalni uspeh, saj je zatem prejel tudi prvo obveščevalno sporočilo o nemškem napadu na Jugoslavijo. Vseh podrobnosti sicer še ne vemo, znani so le glavni akterji, zato si primer zasluži temeljito obdelavo.⁶¹

Šlo je za prevajalca oz. tolmača Abst Celovec – rez. poročnika Emila Wedama, koroškega Slovenca, s katerim je major Slekovec navezal prve stike konec 1939 v Italiji, in ga registriral kot tajnega sodelavca s kodno oznako »R-606«.⁶²

V začetku februarja 1940 je major Slekovec opravil nekaj pogovorov z bodočo kurirko Tomaševo. Priporočil ji je, naj se čim prej včlani v nacistično partijo in jo opozori na budnost in vse nevarnosti, ki se jim izpostavlja. Toda mlada Korošica je bila odločena, da se bo popolnoma posvetila obveščevalni nalogi. Ko jo je major opozoril, naj se izogiba tudi

---

⁶¹ V dislociranem AS 1931 Rsnz, škatla 942, so zapisniki zaslišanj podpolkovnika Draga Slekovca, ki so jih opravili v Udbi Slovenije (in Hrvaške) med leti 1949–1950, ko so pripravljali rekonstrukcijo delovanja nemške obveščevalne službe. Podpolkovnik Drago Slekovec, rojen 20. 10. 1898 v Sarajevu, od maja 1940 do 1. 4. 1941 načelnik vojaškega obveščevalnega centra VKJ v Ljubljani, nato je bil premeščen v Niš, kjer je bil tudi zajet, in je bil vse do 1945 v nemškem ujetništvu. Bil je večkrat zaslišan s strani Gestapa in Ovre, vendar je izjavil, da ni izdal svojih glavnih sodelavcev niti ni sprejel ponudbe o sodelovanju.

⁶² AS 1931 Rsnz, škatla 942 – Dne 3. 9. 2010 sem podrobno pregledal vse zapisnike zaslišanj podpolkovnika Draga Slekovca na Udbi Slovenije leta 1950, vendar v njih nisem nikjer našel omembe Wedama in Tomaševe. Le v zapisniku z dne 25. 2. 1949, str. 339, ki pa je bil opravljen na Udbi v Zagrebu, je podpolkovnik Slekovec omenil, da je v Sušaku imel stike z nekim Millerjem, pripadnikom avstro-ogrske vojne mornarice, kar me je spominjalo na Wedama. Seveda pa niso znani (ohranjeni?) gestapovski in Ovrini zapisniki zaslišanj ujetega podpolkovnika Slekovca.

ljubezenskim zapletom, je bila skoraj užaljena. Toda opozorilo je bilo na mestu. Že čez nekaj dni se je v njenem antikvariatu pojavil postaven častnik v nemški uniformi, ki je tekoče govoril slovensko. Srce ji je čudno zadrželo, ko ga je zagledala. Po izmenjavi tajnih gesel pri nakupu baročne komode po ceni 250 do 300 mark, sta se dogovorila za naslednji sestanek. Zatem ji je poročnik izročil ovojnico z naročilom, naj jo preda jugoslovanskemu konzulu Jovanoviću (pozneje ga je zamenjal Sreten Stojaković), ko bo naslednji dan prišel v antikvariat, da bi kupil baročno komodo.

Celovski konzulat, ki je predstavljal izpostavljeni obveščevalni punkt VKJ, je uporabljal zelo zanesljivo radijsko šifro, ki je Nemci niso uspeli razvozlati, zato je tudi razumljivo, zakaj se je uspel poročnik Wedam tako dolgo obdržati v nevarnem obveščevalnem dvoboju.

V Celovcu je leta 1940 začel delovati tudi Slovenski kulturni klub, za katerega so nacisti menili, da je vohunsko gnezdo. Prav poročnik Wedam je jeseni 1940 dobil nalogo, da ozvoči prostore tega kluba. Takoj zatem je lahko major Slekovec obvestil svoje sodelavce, kje naj ne govorijo in razpravljajo.

Zelo zaupne dokumente je stotnik Zitzelsberger, načelnik Abst v Celovcu, hranil v posebnem sefu, med njimi pa so bila tudi poročila agenta »Firsta« iz Celja, ki so Wedama še posebej zanimala. Zato je moral dobiti ključke te blagajne. Čakal je trenutek, ko bi jih šef pustil na mizi, potem pa bi v sekundi ali dveh naredil odtise v plastelinu, ki ga je že pripravil in nosil s seboj.

Iz prisluškovanja Slovenskemu kulturnemu domu je celovski Gestapo dobil podatek, da je eden od Slovencev izjavil, da ve, da je dom tajno ozvočen. Zato je šef celovškega Gestapa poročnik Leitgeb o tem takoj obvestil stotnika Zitzelsbergerja. Menil je celo, da je ozvočenje montiral Wedam. Zitzelsberger mu je odgovoril, da lahko posumi tudi v svoje uslužbenke, ki so varovali ta poseg. Prosil je celo za posredovanje podpolkovnika Rosmana, ki je Leitgebu zagrozil, da bo obvestil polkovnika Canarisa, če ne bo prenehal dvomiti v poročnika Wedama, ki je bil celo član Nsdap.

V tem času je Gestapo na Koroškem odkril obveščevalno-diverzantsko organizacijo, ki jo je organiziral in vodil konzulat v Celovcu, in ki je na Gornjem Štajerskem in v italijanskem Trbižu porušila več železniških objektov. Gestapo je sumil, da je to skupino vodil Anton Batagelj, s psevdonimom Milan, ki je kot policijski inšpektor deloval pod okriljem

»Ujka a. d.«, novega obveščevalnega organa ministrstva za notranje zadeve v Beogradu. Na nemško intervencijo je bil Batagelj takoj premeščen v Skopje.⁶³

Dvojnik ključa sefa vodje Abst – največji obveščevalni uspeh slovenskega tajnega sodelavca

V začetku leta 1941 si je poročnik Wedam prizadeval, da bi za vsako ceno (svoje življenje je že tako odpisal), dobil ključ posebnega sefa stotnika Zitzelsbergerja. To mu je tudi uspelo! Takoj se je odpravil k Tomaševi, da bi odnesla odtise v plastelinu h konzulu Stojakoviću, ki bi potem poslal paket v Ljubljano, od tam pa bi prispel izdelan ključ. Minilo je neskončno dolgo časa, da je končno prispel dvojnik ključa! Bil je to največji obveščevalni uspeh slovenskega agenta v Tretjem rajhu! Pot do zaupnih nacističnih podatkov je bila odprta!

Poročnik Wedam je dolge noči dela v pisarni izkoristil predvsem za tajno fotografiranje dokumentov v šefovem sefu. Končno je našel tudi podatek, kdo je »First«! To je bil narednik Boško Lazić, ki je služboval v komandi žandarmerijske čete v Celju.

Ko je major Slekovec čez nekaj dni prejel poročila »R-606« o Bošku Laziću, je šel k orožniškemu polkovniku Alojzu Barletu, poveljniku banskega orožništva v Ljubljani. Ta ni mogel verjeti, da njegov narednik Lazić dela za Nemce. Vendar je podpisal nalog za aretacijo.

Seveda je v Celju nastal pravi vihar. Poveljnik orožniške postaje v Celju, major Emeršič, se je prestrašil in odšel v Avstrijo. Poročnik Wedam je poslal tudi podatek, da je ing. Karl Skoberne na vaji pridobil rez. častnika Roberta Petrička. Zato ga je major Slekovec kmalu zatem poklical k sebi in mu pripravil »gradivo«, ki naj bi ga izročil ing. Skobernetu. To se je tudi zgodilo in major Slekovec je aretiral mladega Skobernetu in nekaj njegovih sodelavcev.

---

⁶³ Avtorjeva opomba: Ko so Nemci aprila 1941 zasedli Beograd, so v obveščevalnem oddelku GŠ VKJ našli seznam 86 sodelavcev vojaške obveščevalne službe na Koroškem. Takoj so vse aretirali in po kratkem postopku postrelili, tudi kurirja konzulata Karla Široka. Gestapo pa je lahko samo zaslišal bivšega inšpektorja Batagelja, ki je bil kot častnik VKJ zajet v Makedoniji.

Stotnik Zitzelsberger je sicer posumil, da je bila klepetavost mladega Skobrmeta razlog, da so odkrili obveščevalno skupino, ker sta za »Firsta« vedela samo Westen in Emeršič. Westen in njegovi so hoteli najprej rešiti iz zapore narednika Lazića. Ta je sporočil svojemu bratu v Ljubljano, naj gre k Westnu, ki naj bi mu dal 50.000 dinarjev, da bi podkupili zaporniškega stražarja.

Toda beograjske zveze so naredile še boljšo potezo. V Ljubljano je prišel orožniški major Dimitrijević, ki je prevzel Lazićev primer, pa čep-rav to ni bilo legalno. Tako so Lazića zaradi pomanjkanja dokazov izpustili iz zapore in nato premestili v Nikšić. Ko se je vrnil v Celje, je Westen o tem obvestil Celovec, od koder je prišlo navodilo, naj Lazić v Nikšiću počaka na kurirja s psevdonimom »Pero«, ki mu bo prinesel potni list, s katerim bo prešel v Albanijo, italijanski stotnik Antika pa ga bo zatem prepeljal v Celovec.

O vsem tem je tudi poročnik Wedam obvestil majorja Slekovca, ki je dosegel, da je žandarmerija ponovila nalog za aretacijo Lazića. Ko je narednik Lazić to zvedel, je takoj odšel k Westnu, ta pa ga je s svojim avtomobilom prepeljal v Avstrijo.

Ko je major Slekovec čakal na odobritev aretacije Maksa Westna, je ta zbežal v Avstrijo. Zato je Slekovec zaprl radiotelegrafistko Marijo Pose-del, ki se je malo pred tem poročila z narednikom Lazićem, in pestunjo pri Westnovih, Adelo P.

Odločilni uspeh – prvo obveščevalno sporočilo o napadu na Jugoslavijo

Poročnik Wedam je medtem mrzlično spremljal premike nemških vojaških enot na avstrijsko-jugoslovanski meji. Bilo je očitno, da se pripravlja vojaški napad na Jugoslavijo. Toda kdaj?

Šele 29. marca 1941 je prišel v Abst Celovec zaupen radiogram z oznako »Državna tajna, osebo dešifrirati«. Stotnik Zitzelsberger je dešifriral radiogram s pomočjo svoje »Enigme« in ga nato shranil v svoj osebni sef. O vsebini seveda ni razpravljal s svojimi podrejenimi, ker so tako zahtevala pravila.

Poročnik Wedam je samo slutil vsebino. Zato se je odločil, da bo radiogram prepisal. Šele zvečer, ko je ostal sam, je okrog 22. ure odprl Zitzelsbergerjev sef in razkrila se mu je vsebina radiograma. To se obveš-

čevalcem zgodi samo enkrat v življenju, kar ponavadi plačajo tudi z življenjem. Poročnik Wedam je hladnokrvno bral:

»Napad na Jugoslavijo 31. marca + 5x. Bombardiranje Beograda 31. marca + 5x. Trajanje 4–6 ur. Enak čas velja za vse organizacije 'Jupiter'. Nepretrgoma na sprejemu Maribor in Ljubljana 30. marca + 5x00.«

Nemci so datume še posebej kodirali, pri čemer je 5x pomenilo »pet dni pozneje v naslednjem mesecu«. Torej, napad na Jugoslavijo in bombardiranje Beograda naj bi se začelo 5. aprila 1941!

Zaradi pomembnosti radiograma je šel poročnik Wedam naravnost v stanovanje prijateljice Tomaševe. Ta ga je pričakala s strahom, saj sta se že prej dogovarjala, da bo v primeru nevarnosti najprej ubil njo, potem pa še sebe. Tomaševa, ki je bila neizmerno zaljubljena v svojega rojaka, je veselo poskočila, ko ji je Wedam povedal, da gre samo za nujno zadevo, namreč, naj konzula Stojakovića pokliče iz javne govorilnice. To sicer ni bilo dogovorjeno, saj je bilo povsem jasno, da Gestapo nepretrgoma prisluškuje jugoslovanskemu konzulatu. Ko je konzul dvignil slušalko, je samo zmedeno dejala: »Pridite ...«

Konzul Stojaković je vedel, da gre za izjemno nujno stvar. Zato se je dve uri sprehajal po Celovcu, toda zasledovalcev se ni mogel otresti. Nazadnje jih je celo nadrl in javno zagrozil, da bo poklical policijo. Tudi šef Gestapa, poročnik Leitgeb, je pozneje okregal oba sledilca. Nemci so sicer slišali ženski glas »pridite...«, vendar besede niso posneli, ker so pričakovali daljši pogovor.

Konzul Stojaković je stopil v antikvariat in kupil vazo, v katero je Tomaševa pred tem spustila listek z usodnim nemškim radiogramom.

Po svoji radijski postaji je vsebino depeše takoj poslal v Beograd, ministrstvu za zunanje zadeve. General Simović, takratni predsednik kraljeve vlade, je 30. marca 1941, okrog 16. ure zvedel za vsebino telegrama iz Celovca. Ni se preveč razburjal. Najprej je pomislil, da je v ozadju britanska obveščevalna služba, ki naj bi hotela Jugoslavijo zoperstaviti nemški oboroženi sili. Tudi telegrami v naslednjih dneh, približno enake vsebine (predvsem Vauhnikovi iz Berlina), so ga še bolj prepričali, da gre za britansko spletko! Ker pa je tiste dni možil svojo hčerko, je menda usodne radiograme o bodoči usodi Jugoslavije zmečkal in metal v koš!

Prvega aprila je tudi polkovnik Vladimir Vauhnik v Berlinu sprejel mlado soprogo nekega nemškega generala, ki mu je v strahu povedala, da

bo Nemčija petega aprila napadla Jugoslavijo in tudi bombardirala Beograd. Polkovnik se je znebil ljubice in ob 11. uri v Beograd poslal telegram o napadu Nemčije na Jugoslavijo.⁶⁴ Komentar generala Simovića je že znan. Takoj naslednji dan je polkovnik Vauhnik poslal v Obveščevalni oddelek GŠ trojno potrditev. Vendar general Simović ni verjel jugoslovanskemu vojnemu atašeju v Berlinu ...

4. aprila 1941 je poročnik Wedam obvestil konzula Stojakovića, ta pa Beograd, da je nemški napad prestavljen za en dan, torej na nedeljo jutraj 6. aprila. General Simović tudi tokrat ni verjel!

Tragičen konec obveščevalnega para

In še konec zgodbe o poročniku Wedamu.

Takoj po nemškem napadu se je stotnik Zitzelsbeger preselil v Celje, z njim pa tudi poročnik Wedam. Konzula Stojakovića so Nemci aretirali še pred napadom na Jugoslavijo.

Tomaševa je v Celovcu ostala sama. Zvedela je le, da so konzula Stojakovića Nemci aretirali, poročnik Wedam pa je bil nekje v Celju. Nista imela nobenih stikov. Bila je razočarana in jezna. Njuno delo je bilo zaman. Zato se ji je ob neki priložnosti konec aprila 1941 zareklo, da bodo Nemci vseeno doživeli konec. Gestapovski agent je to takoj javil naprej, Tomaševo pa so kmalu zatem tudi aretirali. Poročnik Lojtgeb je triumfiral, saj je že prej sumil, da je povezana z jugoslovanskim konzulatom oz. kulturnim klubom Slovencev pa tudi s poročnikom Wedamom.

V gestapovskem zaporu v Celovcu jo je Leitgeb začel spraševati prav o njem. Ali je imela z njim politične pogovore? Nobenih. Gestapovec ji je najprej predlagal, naj kar sama pove, kaj sta se z Wedamom pogovarjala, nato pa je grozil, da bo že povedala, ko bo šla na »kopanje«. Ni vedela, kaj vse jo čaka! Potapljali so jo v kopalno kad, polno hladne vode. Glava ji je hotela počiti. Ni pa spregovorila nobene besede. To ji je zabičal tudi Wedam!

Še enkrat so podrobneje preiskali neno stanovanje. Na nekem listku je pisalo: »Priskrbeti specialne filme JZ 42.« Poročnik Leitgeb je takoj vedel, za kaj gre. Ponovili so »kopanje«. Popolnoma izčrpana je izgovorila

---

⁶⁴ Podatek, ki ga je navedel avtor knjige Janković, je netočen, saj je kasneje Vauhnikov brat Miloš ugotovil, da je ta strateški podatek posredoval major Pabst po naročilu admirala Canarisa, šef nemškega Abwehra.

tudi tri usodne besede: »Konzul ... snemanje ... Wedam!« Ker je bila na koncu moči, so jo nekaj dni pustili na miru. Potem pa so je zopet privedli k poročniku Lojtgebu, ki jo je ujel na stari gestapovski trik. Očital ji je, da je zaradi ljubezni in seksa prodala Nemčijo. Izmučena Tomaševa se je spomnila svoje iskrene ljubezni do poročnika Wedama in je menda jezno odgovorila: »Jaz sem Slovenka in Jugoslovanka! Delala sem za svojo domovino, ne pa za tvoj zločinski nemški Reich!«

Šef celovškega Gestapa je o svojem uspehu takoj obvestil polkovnika Lurkerja in zahteval, naj zaprejo poročnika Wedama. Šef celjske izpostave SD-stotnik Gustav Fast je obiskal stotnika Zitzelsbergerja. Ta je bil vidno prestrašen. Poklical je poročnika Wedama, ki je drzno zavrnil gestapovske obtožbe, češ da se poročnik Lojtgeb želi maščevati Tomaševi, ker ga ni hotela za ljubimca.

Kljub vsemu stotnik Zitzelsberger ni mogel preprečiti aretacije poročnika Wedama, do katere je prišlo v začetku maja 1941. Celo poročnik Majer je dodal, da so vsi filmi v blagajni.

Med vožnjo v Maribor je Fast predlagal Wedamu, naj dejanje prizna, pa ga bodo zatem uporabili za vdor v ljubljansko organizacijo Židov, ki so bili povezani z britansko obveščevalno službo. No, poročnik Wedam je trdil, da je nedolžen.

Polkovnik Lurker je ponorel, saj naj bi Tomaševa priznala, da poročnik Wedam sploh ni Nmec, temveč Slovenec! Wedam je zavrnil vsako povezavo z jugoslovansko obveščevalno službo. Ko mu je Lurker povedal, da je Tomaševa že obsojena na smrt, je poročnik Wedam nepričakovano predlagal pogovor na štiri oči. Od Lurkerja je zahteval, naj Tomaševi dajo potni list za Švico, od koder bo poslala potrdilo konzula Jurišiča, da je srečno prispela, potem pa bo sam povedal, kako se je vtihtapil v Abwehr!

Polkovnik Lurker je seveda zavrnil tak predlog. Wedama so takoj izpostavili vsem znanim gestapovskim metodam mučenja, vendar ni spregovoril. Odpeljali so ga v Berlin. Tudi Tomaševo. Nastal je strašen škandal. Himmler je menda zahteval, naj Abwehr takoj podredi njegovega kompleksu Rsha, glavni varnostni centrali nemškega rajha.

V berlinskem gestapovskem zaporu naj bi se tedaj nahajal tudi polkovnik Vladimir Vauhnik, od katerega je Gestapo zahteval, naj odkrije svoje zveze med Nemci, pa ga bodo izpustili. Himmler je hotel osebno videti jugoslovanske junake – Tomaševo in Wedama. Z obema je celo

govoril. Oba sta mu povedala, da sta hotela pomagati svoji domovini, Tomaševa bolj tiho in slabotno, Wedam pa se je celo boril za življenje Tomaševe, saj je menda Himmlerju povedal, da se samo vojaške osebe lahko kaznuje s smrtno kaznijo.

Wedam je Tomaševo videl samo na sojenju, ko ju je Kaltenbrunner obsodil na smrt s streljanjem.⁶⁵ Tako so na to kazen prvič obsodili žensko (vedno so jih obglavljali). Kaltenbrunner je Wedamu rekel, da so ju po Hitlerjevem ukazu obsodili na streljanje, ne pa na obešanje, ker je pogumen. Wedam je na koncu rekel, da bi rad dočakal dan, ko bodo tudi prisotni sodniki sedeli pred sodniki ljudstva in pravice.

23. maja 1941 so Mario Tomasch in Emila Wedama ustrelili. Trdno sta se prijela za roke. Wedam ni imel traku čez oči in je Tomaševo opogumljal: »Hitro bo konec ...«

Preverjanje podatkov – poskus Gestapa, da zabriše sledove jugoslovanskega obveščevalnega vdora v celovški Abwehrstelle

Predstaviti bralcem tako pomembno osebo, kot je bil Emil Wedam, najuspešnejši tajni sodelavec ljubljanskega obveščevalnega centra VKJ v Ljubljani v obdobju 1940–1941, je odgovorno delo. Raziskovalna vnema in dolžnost do bralcev sta mi zato narekovali, da sem določena dejstva tudi preveril.

To sem dokončno storil v prvi polovici leta 2010. Najprej sem na spletu našel ime Emila Wedama kot eno od 1.546 nacističnih žrtev na slovenskem Koroškem v Avstriji⁶⁶, vendar brez njegove sodelavke Marie Tomasch (Marije Tomaš). Nato sem preverjanje razširil na več ustanov, in sicer: prijavni urad v Celovcu, župnijo v Payerbachu na Zg. Štajerskem, ustanovo Spominsko obeležje nemškega upora v Berlinu in v arhiv Dokumentacije avstrijskega upora na Dunaju.

Najprej sem dobil podatke o datumu in kraju rojstva Emila Wedama (17. 11. 1892, Reichenau) pa tudi podatek o njegovi sumljivi smrti maja

---

⁶⁵ V obsodbi nacističnega ljudskega sodišča Kaltenbrunner seveda ni omenjen, navedena pa sta dva SS- generala, ki sta bila podrejena Heinrichu Himmlerju, državnemu vodji SS.

⁶⁶ Po nemškem sodnem dokumentu sta bila obtožena Emil Wedam in Maria Tomasch obsojena na smrt 14. maja 1943, kazen pa je bila izvršena 22. 7. 1943. Vir: karton o izvršitvi kazni št. 336/43 (fotokopija na strani 145).

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T U

Strafgefängnis Plötzensee

Angeliefert - Gefängnis

am 15. 7. 1943 17. 8. Uhr

von: E. Wedam

Strafzettel

Vorkrafen u.ä.:

- Buchhandl.
- Gefängnis
- Galt.
- Selbstbr.
- Sicherungsverwahrung
- Arbeitshaus
- Unterbringung in Zell- und Pflegenst.
- Unterbringung in Verfehrbehalt

Regelmäßig zutreffen im Folgenden:

in: .....

(Name): **Wedam** (Familienname): **Wedam** Gefangennummer: **336/43**

geb. am **17. 11. 92** in **Reinhausen**

bei **Wedam** Strafbefehl: **Reinhausen**

Gefängnis: **12** Wohnung: **Klosterstr.** Unterbringung: **11**

Recht polizeilich gewährt: **Wedam**

Vater- und gegebenenfalls Geburtsname des Abgeleiteten: **Wedam**

Baum der Kinder: **2**

Name und Wohnung des nächsten Angehörigen (einer, der zwei u.ä.): **Hafner no. 11**

Verteidiger: .....

Satznummern: .....

Vollstreckungs- behörde oder sonstige am Tutobande erfüllende Behörde	Straf- anleihe- nung u.ä.	Straf- - Verwehrt	a) Bei vorläufiger Inhaftierung b) Bei vorläufiger Inhaftierung c) Bei vorläufiger Inhaftierung d) Bei vorläufiger Inhaftierung		Straf- oder Bewährungszeit		Straf- oder Bewährungszeit		Straf- - zeit	Grund des Verwehrens
			Tag und Uhrzeit	Tag und Uhrzeit	Tag und Uhrzeit	Tag und Uhrzeit	Tag und Uhrzeit	Tag und Uhrzeit		
Hafnerstr. 11										

Karteibl. A 7 Karteibl. (1943) mm. (Karteibl. (1943))

Izvršitev kazni 22. 7. 1943, kaznilniški zapor Gestapa (Strafgefängnis) Plötzensee, Berlin – karton Emila Wedama, 336/43

1943 v Berlinu. Kasneje sem dobil še dokument o Wedamovi smrti dne 22. 7. 1943 v Berlinu, Charlottenburg – Strafgefängnis Plötzensee, v znanim gestapovskem zaporu⁶⁷.

Najbolj pa me je presenetilo dejstvo, da je bil izbrisan iz vojaškega arhiva. Seveda sem najprej posumil na že znane gestapovske metode brisanja sledov, ko je šlo za uspehe nasprotne strani ali kakšne druge temne

⁶⁷ Karteiblatt des Zuchthauses Plötzensee, Emil, Wedam, 22. 7. 1943, št. 336/43 (fotokopija na strani 147)

lise zločinskega ravnanja (mučenja in podobno). Žal podrobnosti nisem uspel izvedeti, morda bo to uspelo bodočim raziskovalcem.

Ko sem na koncu dobil v roke tudi kopijo nacistične obsodbe (in tako uradno potrditev Wedamove usode), s tem pa tudi sploh prvo omenbo njegove sodelavke in soobtoženke Marije Tomaš, sem seveda nadaljeval s t. i. terenskim preverjanjem.

Ker sem torej poznal točen kraj rojstva Emila Wedama – Reichenau št. 123 (An Der Rax, Neunkirchen, tudi N. D. oz. Niederdonau (po letu 1938 oz. anšlusu Nemci niso dovolili omenjanja avstrijskih dežel), sem za družino gozdarja Emila Wedama st. zvedel še naslednje podatke:

- ♦ Emil Wedam st., gozdar oz. gozdni delavec, je s svojo soprogo Catherino Wulz dne 1. 2. 1890 iz Trbiža prišel v Reichenau št. 123;
- ♦ njegov oče Philipp Wedam je bil poročen z Mario Laschanski, oba iz okolice Trbiža;
- ♦ ženin oče – Johann Wulz je bil po poklicu mlinar, mati pa je bila Theresia Oitzinger;
- ♦ družina Wedam je imela tri otroke – poleg Emila še dve hčerki;
- ♦ najstarejša je bila Elenora Theodora, rojena 8. 5. 1891, ki se je 5. 4. 1920 poročila s Josefom Pollakom iz Spittala ob Dravi, kjer je v starosti 85 let tudi umrla 21. 2. 1976;
- ♦ najmlajša Marianna je bila rojena 3. 3. 1895, krstna botra ji je bila Maria Wulz, guvernanta iz Trsta; stanovala je v Beljaku, Nikolaigasse 43, kjer je umrla 7. 9. 1943 v starosti 48 let, kmalu za bratom Emilom.

Predvidevam, da se je družina Wedam po letu 1896 vrnila v Trbiž, saj je od tam sin Emil 1940 prišel v Celovec. Po vsej verjetnosti je mladi Emil obiskoval osnovno šolo v Trbižu. Doma so skoraj gotovo govorili slovensko. Hrvaški jezik pa se je Emil naučil ali v mornarici ali pa od svoje soproge z Lošinja. Vsekakor je čudna klasifikacija nacističnega sodišča, da je bil Wedamov oče Emil »avstro-ogrski gozdar« oz. južni Tirolec, mati Katarina, roj. Wulz (poročena 1890 v Trbižu na Koroškem), pa po očetu Slovenka, po materi pa Nemka, sin Emil pa naj bi šele leta 1939 zaprosil in dobil nemško državljanstvo.⁶⁸

Emil Wedam je bil menda v letih 1911–1918 radiotelegrafist avstro-ogrske vojne mornarice, vendar njegovega kartona v vojnem arhivu na Dunaju nisem našel. Nemara ga je Gestapo uničil. Menda je 8. 2. 1940 prišel iz italijanskega Trbiža v Celovec na Koroškem in se nastanil najprej na naslovu Kanaltalersiedlung 30, pozneje, 28. 8. 1940, pa se je preselil v

Tauf-							Register VII				
Baptizans	Jahr Monat	Wohnung und Nr des Hauses	Name des Getauften	Geschlecht			Religion	Eltern		PATERN Tauf-Zusame und Character sür Condition	Anmerkung.
				Männlich	Weiblich	Unbekannt		Vaters Tauf-Zusame und Condition-Character	Mutters Tauf- und Zusame		
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

Tauf-							Register VII				
Baptizans	Jahr Monat	Wohnung und Nr des Hauses	Name des Getauften	Geschlecht			Religion	Eltern		PATERN Tauf-Zusame und Character sür Condition	Anmerkung.
				Männlich	Weiblich	Unbekannt		Vaters Tauf-Zusame und Condition-Character	Mutters Tauf- und Zusame		
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

Tauf-							Register VIII				
Baptizans	Jahr Monat	Wohnung und Nr des Hauses	Name des Getauften	Geschlecht			Religion	Eltern		PATERN Tauf-Zusame und Character sür Condition	Anmerkung
				Männlich	Weiblich	Unbekannt		Vaters Tauf-Zusame und Condition-Character	Mutters Tauf- und Zusame		
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

Fotokopije strani iz rojstne knjige župnije Payerbach za 1891, 1892 in 1895, poslano 7. 9. 2010

Opalgasse 4.⁶⁹ Neznana je tudi usoda Wedamove soproge in treh otrok po letu 1943. Verjetno se nacisti niso znesli nad družino, saj je soproga Maria, rojena Maraspin, Italijanka z Lošinja, umrla 18. 10. 1979 na zadnjem naslovu v Opalgasse 4. Ime soproge je tudi napisano na kaznilniškem kartonu, vendar je skoraj nečitljivo. O usodi otrok in njihovih potomcev nisem poizvedoval. Na svojega očeta so vsekakor lahko ponosni.

⁶⁸ V eni od slovenskih vasic, Žabnici (Camporosso) ali Ukve (Ugovizza), obe v okolici Trbiža (Tarvisa), je verjetno izvor rodbine Wedam. Ker so pred letom 1918 navedeni kraji pripadali Avstro-Ogrski oz. Koroški, je dejstvo, da Wedamov oče ni bil »južni Tirolec«, temveč koroški Slovenec!

⁶⁹ Vsekakor bi bilo vredno raziskati življenjsko pot Emila Wedama od 1918 do 1940, posebno še, kje se je naučil, poleg slovenščine še drugih slovanskih jezikov, da je bil po preverki Gestapa sprejet za tolmača v celovškem uradu nemškega Abwehra. Predvidevam, da je šlo za načrtovano akcijo majorja Slekovca, če je Wedama spoznal že leta 1939: v enem od zapisnikov podpolkovnik Slekovec navaja, da je v Sušaku leta 1939 vzpostavil stik z nekim Millerjem, pripadnikom bivše avstro-ogrške vojne mornarice ...

Nacistično »ljudsko sodišče« 1943 v Berlinu – obtožnica, sodba in obrazložitev

Raziskovalcem se redko kdaj nasmehne sreča, a meni se tokrat je, pa čeprav sem dobil v roke najbolj grozljiv dokument – smrtno obsodbo dveh vrhunskih tajnih sodelavcev. Zgodba je seveda tudi romantično obarvana, saj sta bila Marija Tomaš in Emil Wedam ljubimca, v usodnem trenutku pa sta tudi žrtvovala življenje za nekoč obljubljeni domovino – Jugoslavijo!

Obtožnico,⁷⁰ ki obsega 11 strani in je bila označena kot tajna, je 15. februarja 1943 vložil glavni odvetnik nacističnega ljudskega sodišča. Iz nje izvemo naslednje:

- ♦ Emil Wedam, poročen, do takrat nekaznovan, je bil dvakrat aretiran – prvič, 16. aprila 1941 (izpuščen 13. maja 1941), in drugič 10. septembra 1941;
- ♦ Maria Tomasch, neporočena, do takrat dvakrat kaznovana, je bila aretirana 11. aprila 1941 in je bila v preiskovalnem postopku v Celovcu do 30. 1. 1942;
- ♦ oba sta bila obtožena izdaje državne skrivnosti;
- ♦ Wedamov oče, avstro-ogrski državni gozdar, je umrl 1937 v Trbižu;
- ♦ Emil Wedam je od 1911 do konca 1. svetovne vojne služil v avstro-ogrski vojni mornarici kot radiotelegrafist;
- ♦ bil je italijanski državljani in je opravljal razne poklice;
- ♦ govoril naj bi nekaj jugoslovanskih jezikov;
- ♦ kot priče so nastopili: generalni konzul Sreten Stojaković (menda aretiran pred napadom na Jugoslavijo), višji carinski inšpektor Zitzselberger (šef Abwehrstelle Kagenfurt) in Paul Duscha, višji kriminalistični inšpektor (Gestapa);

Obtožnico je spisal dr. Barnickel, prva stran je prikazana na strani 151. Sodba z obrazložitvijo (prepis obtožnice) pa je prikazana na strani 152.

---

⁷⁰ Anklageschrift des Obereichsanwalt beim VGH Berlin gegen Emil Franz Alois Wedam und Maria Tomasch, št. 2 J 462/ 41g., 11 strani, kopirano avgusta 2010

Der Oberreichsanwalt
beim Volksgerichtshof

Berlin, den 15. Februar 1943.

2 J 462/41g.

27

Geheim
S. B. Gage
Haft I

Anklageschrift

1. Den Dolmetscher Emil Franz Alois Wedam aus
Klagenfurt, geboren am 17. November 1892 in Reichenau
(Niederdonau), verheiratet,
unbestraft,
am 16. April 1941 erstmals vorläufig festgenommen
und am 13. Mai 1941 wieder aus der Polizeihaft ent-
lassen, am 10. September, 1941 erneut vorläufig fest-
genommen,
2. die Schneiderin Maria Tomasech aus Klagenfurt,
geboren am 29. September 1889 in Koldorf (Kärnten), ledig,
zweimal bestraft,
am 11. April 1941 vorläufig festgenommen,
beide auf Grund des Haftbefehls des Ermittlungs-
richters des Volksgerichtshofs beim Landgericht
in Klagenfurt vom 30. Januar 1942 (Er 13/42) seit
diesem Tage in der Haftanstalt in Klagenfurt in
Untersuchungshaft und bisher ohne Verteidiger,

d. II Bl. 68

d. I Hülle Bl. 1a

d. I Bl. 19, 21

d. I Bl. 76

d. II Bl. 149

d. I Hülle Bl. 1a u.

d. II Bl. 79R

d. I Bl. 72

d. II Bl. 141/R

d. II Bl. 140, 139

Klage ich an,

in Klagenfurt vom Herbst 1940 bis zum Frühjahr
1941
gemeinschaftlich und fortgesetzt es unternommen
zu haben, Staatsgeheimnisse zu verraten.

Verbrechen nach § 89 Abs. 1, §§ 93, 93a, 47
StGB.

Die Angeeschuldigten haben in den Jahren 1940 bis
1941 eine größere Zahl von Mitteilungen über geheimhaltungs-
bedürftige

(Nadaljevanje s strani 150)

Prevod obsodbe:

*V imenu nemškega naroda v kazenski zadevi proti
prevajalcu Emilu Franzu Aloisu Wedamu iz Celovca, rojenemu 17.
novembra 1892 v Reichenauu (Niederdonau), šivilji Mariji Tomasch iz Celovca, rojeni 29. septembra 1889 v Kohldorfu (Voglj, Koroška) v tem postopku oba trenutno v preiskovalnem zaporu, je zaradi veleizdaje šesti senat ljudskega sodišča, na osnovi glavne razprave dne 14. maja 1943, v kateri so sodelovali:*

- ◆ *svetnik ljudskega sodišča dr. Zieger, predsednik,*
- ◆ *svetnik višjega sodišča Granzow,*
- ◆ *SS-brigadni vodja Bauszus,*
- ◆ *SS-divizijski vodja in generalporočnik enot SS Petri,*
- ◆ *SA-brigadni vodja Hauer,*
- ◆ *kot predstavnik vrhovnega tožilca rajha pa svetnik deželnega sodišča dr. Hager,*

r a z s o d i l:

Obtožena Emil Wedam in Maria Tomasch sta v letih 1940 in 1941 drugim osebam izdajala tajna dejstva, ki jih je Wedam izvedel med prevajanjem na nemškem službenem mestu. Zaradi tega je vsak od njiju obsojen na smrt in na trajni odvzem državljskih pravic.

Za izdajo se izterja nadomestilo 1400 RM.

Stroške postopka nosita obtoženca.

Po zakonu.

Podpisi

Obrazložitev sodbe:

Emil Wedam je bil sin avstro-ogrskega gozdarja na južnem Tirolskem. Služil je avstro-ogrsko vojno mornarico od 1911 do 1918. Tudi sam je bil izučen za gozdarja, opravljal pa je tudi druge poklice. Po saint-germainski mirovni pogodbi postal italijanski državljan in služboval na

različnih delovnih mestih v Italiji. Februarja 1940 se je na osnovi sporazuma med Nemčijo in Italijo kot pripadnik nemške manjšine vrnil v nemški rajh in prevzel nemško državljanstvo. Zaradi znanja več slovanskih jezikov je zlahka dobil zaposlitev.

Po preverki Gestapa je bil sprejet za prevajalca v Wehrmacht arhiv/arhiv nemške armade v Celovcu – kamufilirani center nemške obveščevalne službe proti Jugoslaviji. Prevajal je poročila agentov iz Jugoslavije, v osebnem stiku z njimi pa je deloval kot tolmač. Skrbel je tudi za obdelavo in razvijanje oz. razmnoževanje in dostavo prispelih fotokopij. Jugoslaviji je sporočal podatke in dostavljal fotokopije dokumentov.

Soobtožena Marija Tomaš – oče Slovenec, mati Nemka, se je imela za Slovenko, dobro je govorila nemško. Izučila se je za šiviljo. Z materjo in sestro so bili od njenega 18. leta (od 1907 do leta 1920) v Argentini. Na Dunaju so odprli kavarno, pozneje še hotel v Pörschachu – Poreče. Slednji je šel v stečaj in leta 1929 je bila pogojno kaznovana z 2 mesecema zapora. Potem se je preselila v Celovec, delala kot šivilja in opravljala razna priložnostna dela.

Poleti 1940 sta se obtoženca po naključju spoznala in se kmalu zapletla v ljubezensko razmerje, čeprav je bil Wedam poročen in oče treh otrok. Jeseni se je nekega popoldneva pojavil v njenem stanovanju in ji sporočil, da je Gestapo v gostilni Valentin vgradil prisluškovalno napravo. Hoteli so ugotoviti, ali so člani slovenskega kegljaškega kluba, ki so se tam sestajali, povezani z jugoslovanskim konzulatom – prisluškovanje naj bi se še tistega večera odvijalo z Wedamovo udeležbo. Tomaševi je naročil, da Simona Piopiunika prosi, naj člane kluba opozori, da naj se ne pogovarjajo o političnih zadevah. To je tudi storila. Piopiunik je o tajnih načrtih Gestapa obvestil nekdanjega tajnika Slovenske kulturne zveze dr. Vinzenza Zwitterja. O nadaljnjem prisluškovanju na klubskih večerih jih je čez nekaj tednov spet opozorila, in tako nadzor ni obrodil sadov.

Pozne jeseni 1940 je nameravala obiskati sorodnike v Jugoslaviji, zato si je morala priskrbeti vstopno vizo. S tem namenom je obiskala Sretena Stojakovića, ki je bil tedaj generalni konzul v Celovcu. Wedam je hotel to na vsak način izkoristiti za vzpostavitev stika s Stojakovičem. Tomaševi je naročil, naj Stojakoviću ponudi podatke o jugoslovanskih zadevah, predvsem imena v Jugoslaviji delujočih nemških agentov. Za to uslugo naj bi Wedam preko Tomaševe zahteval plačilo 100.000 dolarjev. Stojaković je privolil, o zahtevanem plačilu pa se ni strinjal. Stojakoviću je sedemkrat prenesla Wedamove podatke, napisane na pisalni stroj ali na

roko v cirilici, enostavnejše podatke pa ustno. Štirikrat je prejela plačilo v skupni vrednosti 1400 RM, ki sta si jih z Wedamom razdelila.

Na generalnem konzulatu v Gradcu je uslužbenka Maria Fudurić – »Hansi« delala za Nemce. Wehrmachtarchivu je predajala prepise zaupnih telegramov med konzulatom in zunanjim ministrstvom. Predajo je opravljal Meleritsch – »Oskar«. Po Stojakovičevi prijavi so Fudurićevo odpustili. Wedam je izdal tudi novo pridobljenega agenta, oz. posrednika uslužbenca konzulata Toplaka – »Günterja« v Gradcu.

Izdal je tudi nekdanjega jugoslovanskega topniškega častnika Robnika – »Schwarza«, ki je za nemško obveščevalno službo v Jugoslaviji pogosto opravljal izvidniške naloge. Tako je jugoslovanska vlada postala pozorna na radijska sporočila z Robnikom. Wedam je prek Tomaševe sporočil Stojakoviću, da jugoslovanski orožniški podčastnik Lasić, ki ga je Wedam predhodno izučil za radijskega prisluškovalca, dela za Nos. Decembra 1940 so Lasića aretirali, vendar mu je uspelo zbežati.

Wedam je izdal tudi podjetnika Westna (»Tausend«) iz Celja in njegovega uslužbenca Godlerja, ki sta delala kot nemška agenta, ter nekega jugoslovanskega orožnika, ki je pomagal nemškim agentom pri prehodu čez mejo. Wedam je izdal tudi načrt, po katerem bi agent Winarnik – »Bergman« oz. »Samo Slamai« s ponarejenim potnim listom na ime Samo Slamai potoval v Jugoslavijo in Grčijo. Jugoslovanske oblasti so o nameravanem vstopu v državo obvestile svoje orožniške postaje. Pogovor prek radijskih zvez pa so ujeli tudi na nemški strani in Winarnika pravočasno oskrbeli z drugim potnim listom in tako nemoteno izvedli načrt. Nazadnje je Wedam izdal tudi agenta Baumanna.

Po nalogu jugoslovanskega zunanjega ministrstva je moral Stojaković izvedeti, kdo se skriva pod psevdonimom »dr. Weber«. Dejansko je šlo za Wedamovega nadrejenega, višjega carinskega inšpektorja Andreasa Zitzelsbergerja – šefa celovške Abwehrstelle.

Wedam je tudi povedal, da dr. Ante Pavelić, tedanji hrvaški (ustaški) voditelj, živi kot politični begunec v Italiji, v nekem italijanskem zdravilišču. Generalnemu konzulu Stojakoviću je posredoval nevidno črnilo, ki so ga uporabljali v Nos, in ga poučil o uporabi. Pokazal mu je, kako za stike z nemškimi agenti obojestransko uporabljajo jugoslovanske tube z zobno pasto.

Wedam je tudi opozoril na punkte za pošto v Celovcu in Innsbrucku, kamor so nemški agenti pošiljali svoja poročila. Izdal je, da naj bi

Lasić in Godler v bližini Celja poskrbela za tajnega kurirja in postavitev postaje za globe pismonoše.

Sporočil je tudi, da je Nos uspelo razvozlati tajno šifro jugoslovanskega orožništva. Ker mu niso verjeli, je med nočno službo iz sefa ukradel eno kopijo in jo prek Tomaševe posredoval Stojakoviću. Stojakoviću je predal tudi film s posnetki jugoslovanskih tajnih aktov. Prek vojaške obveščevalne službe so ga v Ljubljani razvili, film pa po Tomaševi vrnili Wedamu.

Na Wedamovo željo sta se januarja 1941 Wedam in Stojaković srečala v stanovanju Marije Tomaš. Wedam je vprašal Stojakovića, ali je zadovoljen s posredovanimi podatki in Stojaković je potrdil. Stojaković je zatem vprašal Wedama, ali mu je pripravljen posredovati tudi vojaške podatke, na jugoslovanskem zunanjem ministrstvu je zanj že zaprosil za večjo vsoto. Wedam mu je povedal, da vojaških podatkov ne more priskrbeti.

Wedam je prek Tomaševe naročil strup za odstranitev Zitzelsbergerja. Stojaković je zavrnil to pobudo, rekoč, da mora Zitzelsberger ostati živ, če želita Wedam in Marija Tomaševa še naprej sodelovati z njim. Sodelovanje Stojakovića z obema se je končalo konec februarja 1941, ker je Marija Tomaš 6. marca 1941 odpotovala v Celje.

Izjave prič in Marije Tomaš ter Wedamovo pisno priznanje z dne 14. septembra 1941 potrjujejo resničnost navedenega. Po prvem zaslišanju na Gestapu je Wedam izjavil, da so njegove izdaje tako obsežne, da je čisto mogoče kaj pozabil omeniti. Zato mu je inšpektor Paul Duscha (znani gestapovec z Jesenic in Ljubljane, opomba avtorja) predlagal, naj v miru vse še enkrat premisli in potem napiše, kar sploh ni podobno gestapovskim metodam!

Iz Berlina sem naknadno dobil še zelo zanimive dokumente iz nemškega državnega arhiva, s pripombo, da jih lahko objavim pod oznako »Bundesarchiv R 3001 147287«. ⁷¹

---

⁷¹ Dne 6. 9. 2010 mi je nove dokumente prek dunajskega posrednika samoiniciativno poslal gospod A. Herbst, direktor Gedenkstätte Deutscher Widerstand iz Berlina. Gre za zanimive dokumente iz predkazenskega postopka proti Wedamu in Tomaševi še v Celovcu, kakor tudi po smrtni obsodbi oz. zavrnitvi njune prošnje za pomilostitev. Ker je bil v tej zadevi priča tudi aretirani jugoslovanski konzul iz Celovca Sreten Stojaković, objavljam mnenja nemškega Abwehra, po katerem Stojaković ni kriv za vohunstvo, saj menda ni posredoval nobenega zaupnega podatka o nemškem Wehrmachtu. To seveda lahko tudi pomeni, da je Abwehr pred Gestapom zaščitil svojega tajnega sodelavca. Ali se motim?

Gre za naslednje dokumente:

- ♦ dne 16. 2. 1942 je preiskovalni sodnik iz Celovca dr. Hiebaum poslal Višjemu ljudskemu sodišču v Berlin pod oznako H1 2/42 obtožni predlog zaradi izdaje državne tajnosti proti Emilu Wedamu, Mariji Tomaš in Sretenu Stojakoviću, v katerem je opisal, kako sta Wedam in Tomaševa za 1.400 nemških mark izdala Jugoslaviji tajne obveščevalne podatke, ki jih je naprej posredoval celovski generalni konzul Sreten Stojaković, rojen 14. 11. 1897 v srbskem Semlinu. Zanimiva je pripomba, da je Wedam prvotna priznanja preklical, ker so ga menda gestapovci mučili, medtem ko je Tomaševa povedala, da jo je Wedam zavedel (tako sta se verjetno dogovorila). Velja si zapomniti podatek, da je Gestapo aretiral Wedama (drugič) 10. 9. 1941 in da je bil šele od 31. 1. 1942 v sodnem preiskovalnem postopku.
- ♦ 22. 7. 1942 je višje ljudsko sodišče v Berlinu posredovalo pravosodnemu ministru mnenje Abwehra – III, naj se aretirani konzul Sreten Stojaković izvzame iz sodnega postopka. Objavljam kopijo dopisa – mnenje nemškega Abwehra, oddelek III (delovanje v tujini). V obrazložitvi je navedeno, da konzul Stojaković ni posredoval nobenih tajnih vojaških podatkov, saj mu je Wedam izrecno povedal, da do podatkov o nemškem Wehrmachtu nima dostopa (v Celovcu je bilo poveljstvo 188. pehotne divizije). Podatkov o najpomembnejšem – napadu na Jugoslavijo – nista priznala niti Wedam niti Stojaković. Ali je bil konzul Stojaković sodelavec nemškega Abwehra, ki ga je tako zaščitil pred Gestapom, je mogoče samo domnevati. O njegovi usodi v nemškem zaporu po letu 1943 nisem mogel pridobiti nobenega podatka. Je pa možno, seveda, če ni šlo za kakšno gestapovsko spletko (zanikanje neuspeha in podobno), da je bila celovška obveščevalna trojka – Wedam, Tomaševa in Stojaković – dejansko nadvse uspešna, saj so v Beograd prvi sporočili podatek o nemškem napadu aprila 1941!
- ♦ 19. 6. 1943 je preiskovalni sodnik višjega ljudskega sodišča v Berlinu Parisius pod oznako tajno, št. »J 462/43, po izrečeni smrtni obsodbi za Wedama in Tomaševo poslal pravosodnemu ministrstvu podrobno poročilo na treh straneh. Za nas so zanimivi samo novi podatki, da se je Wedam poročil v Trbižu 1920, da je imel dve hčerki in sina, ki je bil v tistem času pripadnik nemške vojne mornarice, da ni bil član Nsdap, da je imel brata in da je bila Marija Tomaš zaprta v berlinski ženski kaznilnici na Barnimstrasse 10.
- ♦ 13. 7. 1943 je pravosodni minister dr. Tieraz zavrnil prošnji za pomilostitev Wedama in Tomaševe. Iz skope utemeljitve zvemo, da sta za Wedama posredovala tudi soproga in njegov brat(?), češ da zaradi

sramote, ki bi se zgrnila nad družino, prosita za spremembo smrtne obsodbe v zaporno kazen za določen čas, ko pa bi se Wedam še izkazal na fronti, bi imel tudi možnost pogojne kazni.

Tomaševa je zaprosila za spremembo smrtne kazni v zaporno z utemeljitvijo, da jo je h kaznivemu dejanju nagovoril Wedam.

Kot že rečeno, so pristojni organi v Celovcu in Berlinu soglasno predlagali, da se prošnji za pomilostitev obeh obsojenih zavrmeta.

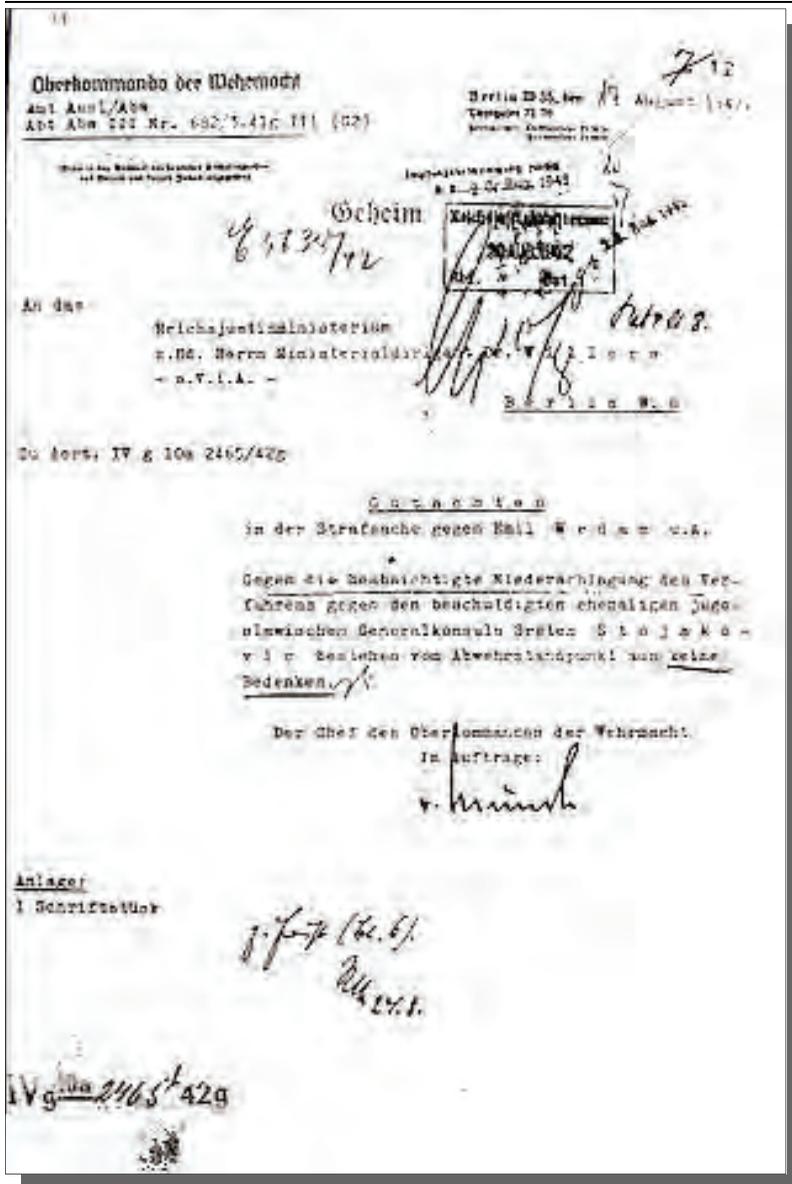
Utemeljitev pravosodnega ministra se je glasila nekako takole: Wedam je zlorabil svoj položaj in brezvestno ter zaradi gnusnega pohlepa po denarju izdal državo. S tem je prekršil tudi svojo dolžnost zvestobe nemškemu rajhu.

Za Tomaševo je bila utemeljitev nenavadna, češ da je bila kot ženska (ljubica) zelo aktivna, in se zato, pa tudi zaradi osebne zrelosti, ne more prepričljivo izgovarjati, da jo je Wedam zapeljal! Tako naj bi tudi ona izdala nemško domovino zaradi denarja.

Tako! Bralci naj presodijo realnost ene in druge inačice.

Če je verjeti nemškim (gestapovskim) dokumentom (obrazložitev sodbe, tudi podrobnejši obtožnici in ostalemu), potem je gotovo samo to, da sta Wedam in Tomaševa prostovoljno ali pa po mučenju priznala samo nebitvene in celo smešne stvari (golobja pošta), medtem ko bistvenega podatka, da je poročnik Wedam imel dvojnik ključa šefove železne blagajne in je lahko prebiral najbolj zaupne dokumente, tudi tistega o napadu na Jugoslavijo aprila 1941, gestapovci niso izvedeli niti odkrili. Manj verjetno je, da so gestapovci celotno zadevo prikrili.

Zato si poročnik Emil Wedam resnično zasluži sloves slovenskega vojaškega supervohuna. Poklon velja tudi njegovi sodelavki Mariji Tomaš. V boju proti nemškemu nacionalizmu in za svojo obljubljeno domovino sta žrtvovala ne samo ljubezen, temveč tudi svoji življenji.

Mnenje Abwehra – III o nedolžnosti konzula Stojakovića